

M. MULDER: Groepsstructuur, motivatie en prestatie. Den Haag, Contactgroep Opvoering Productiviteit, 1958, 239 pag.

Mulders groepspsychologische studie — oorspronkelijk zijn dissertatie — bestaat uit twee gedeelten.

In het eerste deel, getiteld „Groepsstructuur en satisfactie”, wordt onderzocht in hoeverre de machtsuitoefening en de zelfrealisatie van een individu van invloed zijn op zijn satisfactie, d.w.z. op het prettig vinden of minder prettig vinden van het werk. Machtsuitoefening wordt omschreven als „het bepalen van het gedrag van anderen” en zelfrealisatie als „verantwoordelijkheid voor de eigen taakvervulling”. Van het begrip satisfactie wordt geen definitie gegeven.

In een strak opgezet laboratoriumonderzoek kregen groepen van vier personen een aantal eenvoudige problemen op te lossen. Om dit te kunnen doen, moesten de groepsleden gegevens met elkaar uitwisselen. Met behulp van rolspelers (geïnstrueerde proefpersonen) konden de communicatie-mogelijkheden en -onmogelijkheden, benevens de inhoud van de communicatie, volkomen worden vastgelegd. Op deze wijze werden de onafhankelijke variabelen machtsuitoefening en zelfrealisatie in vier verschillende experimentele condities gevarieerd. De satisfactie werd op vijf manieren bepaald, onder meer met behulp van een taxatieschaal en door gedragsobservatie.

De resultaten zijn in overeenstemming met de verwachtingen. Hoe groter de machtsuitoefening van een individu is, des te groter is zijn satisfactie. Tussen zelfrealisatie en satisfactie is geen verband gevonden. Met conclusies op grond van het laatste resultaat moet men echter voorzichtig zijn. De diverse satisfactiematen, waarmee toetsingen zijn verricht, zijn verkregen van dezelfde proefpersonen in hetzelfde experiment. De verschillende toetsingen kunnen dus niet als onafhankelijk van elkaar worden beschouwd. Ten aanzien van de machtsvariabele levert dit geen bezwaar op: er werden significante verschillen in satisfactie gevonden tussen grote en beperkte machtsuitoefening. In principe zou met één toetsing kunnen zijn volstaan; alle volgende dragen slechts bij tot een — zij het onbekende — grotere mate van waarschijnlijkheid, dat het resultaat niet op grond van toevalsfactoren is verkregen. Met betrekking tot de zelfrealisatie ligt de situatie echter anders. Hier werden geen significante verschillen in satisfactie gevonden tussen de sterke en de zwakke conditie. De moeilijkheid van het niet kunnen accepteren van de nulhypothese, d.w.z. het niet kunnen concluderen tot „geen verband”, wordt evenwel niet vermindert door gebruikmaking van meerdere *afhankelijke* toetsingen. Mulders interpretatie van de resultaten is, dat er vermoedelijk alleen dan verband zal zijn, indien niet slechts door de eigen taakvervulling, doch tevens door sociale motieven invloed wordt uitgeoefend.

In hetzelfde experiment is ook het gedrag ten opzichte van meer- en minder-machtige personen onderzocht. In Mulders theorie geldt de persoon als offensief; hij streeft naar meer macht dan hij heeft. De theorie luidt: „In de personen bestaat een tendentie om de psychologische afstand ten opzichte van de meer-machtigen te reduceren, indien deze afstand niet te groot is, en om de afstand ten opzichte van de minder-machtigen te vergroten, indien deze afstand niet te klein is”. (p. 192). Deze tendenties tot afstandsreductie en afstandsvergroting blijken zich in het experiment inderdaad te manifesteren in de patronen van voorkeur en verwerping van de andere groepsleden en in de perceptie van de capaciteiten van de anderen.

De achtergrond van de gehele studie wordt gevormd door Lewins veldtheorie en de onderzoekingen van Bavelas, Leavitt, e.a. over de communicatiestructuur. Mulders kritiek op een aantal vroegere onderzoekingen is, dat de interpretaties

vaak te zeer op de topologische structuur zijn gebaseerd. Hiermee wordt bedoeld de onveranderlijke structuur, die bepaalt wat mogelijk is; met betrekking tot de communicatiestructuur dus „wie met wie kan communiceren”. De dynamische groepsstructuur ontwikkelt zich tijdens het werk en verwijst naar het feitelijke groepsgebeuren. Deze dynamische structuur zou vaak belangrijker zijn dan de topologische.

Deze redenering acht Mulder ook van toepassing op zijn satisfactie-onderzoek. In zijn experimentele situatie zijn echter machtsuitoefening en zelfrealisatie niet als dynamische, zich ontwikkelende variabelen op te vatten, daar zij volkomen zijn vast gelegd (zie p. 213—221). Zij bepalen wat mogelijk is en wat onmogelijk is; m.a.w. het zijn topologische variabelen. Vermoedelijk heeft Mulder het begrip topologische structuur te zeer vereenzelvigd met de — eveneens topologische — ruimtelijke structuur, welke laatste in vele onderzoeken de onafhankelijke variabele vormt.

In het eerste deel van het boek is Mulder er dus niet in geslaagd door eigen onderzoek waar te maken, dat de dynamische structuur van meer belang is dan de topologische. In het tweede deel, getiteld „Groepsstructuur en groepsprestatie”, doet hij dit des te overtuigender. In dit deel worden twee topologische communicatiestructuren, het *wiel* en de *cirkel*, met elkaar vergeleken. Het wiel wordt gekenmerkt door één centrale persoon; in de cirkel bezetten alle groepsleden gelijkwaardige posities. Mulder toont aan, dat het niet de topologische structuur is, die essentieel is voor de prestatie, maar vooral de decisiestructuur. Deze wordt gedefinieerd als „wie neemt beslissingen voor wie”. Er is sprake van een sterk gecentreerde decisiestructuur, indien de beslissingen betreffende de integratie van de individuele bijdragen tot de groeps-taak voornamelijk door één persoon worden genomen. De voornaamste conclusie uit de experimenten van het tweede deel is, dat naarmate de decisiestructuur meer gecentreerd is, de groepen hun groepstaken beter verrichten.

In het kort wordt er op gewezen, dat de resultaten van deze onderzoeken reden geven om te gaan twijfelen aan de zeer positieve waardering voor democratisch leiderschap, wat betreft de feitelijke uitwerking daarvan; aan het belang, dat vaak wordt gehecht aan het verantwoordelijk zijn voor de eigen taakvervulling; aan de sterke negatieve evaluatie van de uitoefening van macht, voor zover deze een ontkenning inhoudt van het belang van machtsuitoefening voor de satisfactie van het individu.

Het werk van Mulder is niet gemakkelijk geschreven en vooronderstelt althans enige bekendheid met de groepsdynamica en de op Bavelas geïnspireerde structuuronderzoeken. Dit moet de potentiële lezer vooral niet afschrikken, want sociaal-psychologische studies, waarin theorieën worden getoetst in nauwkeurig, tot in bijzonderheden doordacht onderzoek, zijn uiterst zeldzaam.

ANNIE VAN BERGEN

HERBERT HYMAN: Political Socialization: A Study in the Psychology of Political Behavior. Glencoe, Ill. : The Free Press, 1959, 175 pp.

Er doet zich een nieuwe fase voor in de ontwikkeling van het sociologisch onderzoek, nl. het weer opnieuw analyseren van reeds bestaande, al dan niet eerder gepubliceerde gegevens. Een goed voorbeeld van dergelijke „secundaire analyse” is de studie van Hyman, die een antwoord poogt te vinden op de vraag hoe politieke houdingen zich ontwikkelen in het opgroeiend individu. Met fijne neus wist hij een groot aantal zeer verspreide en heterogene-surveygegevens te achterhalen en op ingenieuze wijze in elkaar te passen tot een min of meer sluitend geheel van inzichten.

Systematisch is Hyman alle gegevens nagegaan, die op een of andere wijze betrekking hebben op het tot stand komen van politieke opinies en gedragingen van jongeren. Deze gegevens zijn van “cross-cultural” origine, alhoewel

het merendeel toch wel Engelstalig is. Opvallend is daarbij hoe de soms bijzonder heterogene gegevens vaak in dezelfde richting wijzen.

Een van de centrale uitkomsten van Hymans onderzoekingen is wel de grote mate van continuïteit tussen de generaties, waarbij het gezin het belangrijkste instrument in de vorming van politieke opinies blijkt te zijn. Hierbij blijkt verder, dat de socialisatie van het opgroeiend individu in een *partij* een veel directer proces is dan de socialisatie t.a.v. een *ideologie*. Partij-aanhang blijkt evenals kerkelijke affiliatie een sterke neiging te hebben van ouder op kind over te gaan. Ook meent Hyman sterke aanwijzingen te hebben tegen de theorie dat politieke houdingen in het algemeen tot stand komen in termen van rebellie en oppositie ten opzichte van de ouders.

Dit laatste is een interessante conclusie, maar wijst tegelijkertijd misschien toch ook op mogelijke beperkingen van Hymans analyse. Immers het materiaal waarop hij zich baseert, heeft voor het grootste deel betrekking op de V.S. aangevuld met enkele verspreide gegevens uit enkele Westeuropese landen en is bovendien vnl. van de laatste decennia. M.a.w. het heeft betrekking op maatschappijen en perioden met een betrekkelijk grote mate van interne politieke stabiliteit.

Uitvoerig wordt ingegaan op een aantal methodologische problemen, o.a. verband houdend met het gebruik van survey-gegevens. B.v. of men door jongeren op een bepaald tijdstip te vergelijken met volwassenen op hetzelfde tijdstip wel continuïteit tussen beide generaties vast stelt. Of hoe men bij een hoge mate van continuïteit tussen beide generaties dan wel politieke verschuivingen moet verklaren. Zo wordt ook op een ingenieuze wijze getracht een oplossing te vinden voor de vraag of het verschijnsel, dat jonge mensen meer tolerant zijn nu gezien dient te worden als het product van leeftijd of van (toegenomen) onderwijs.

Behalve een ook voor ander onderzoek veelbelovende proeve van secundaire analyse van bestaande gegevens, munt de studie van Hyman uit door een zijn beperkingen kennende methodologische helderheid.

J. E. ELLEMERS

**American Voting Behavior, edited by EUGENE BURDICK AND ARTHUR J. BRODBECK,
Glencoe, Illinois : The Free Press, 1959, 475 pag.**

Er zijn in de afgelopen jaren, in het bijzonder in de Verenigde Staten, veel onderzoekingen gepubliceerd over het kiesgedrag. Aanmerkelijk minder talrijk zijn beschouwingen over de veronderstellingen die aan de diverse onderzoekingen ten grondslag liggen, over de betekenis die men aan de resultaten kan hechten en over de problemen die tot dusverre door de onderzoekers zijn verwaarloosd. Burdick en Brodbeck hebben blijkbaar deze lacune willen aanvullen met hun *American Voting Behavior*.

Enkele opmerkelijke verschijnselen van dit verzamelwerk zijn:

1. De titel is niet geheel juist, want in diverse bijdragen wordt eveneens uitvoerig gesproken over de Engelse studie *Straight Fight*.
2. Het boek maakt met zijn 22 sterk uiteenlopende artikelen een rommelige indruk, hetgeen o.a. te wijten zal zijn aan de vage vraagstelling van de redacteuren die zich slechts hebben afgevraagd: "Where do we go from here toward better understanding of the voting process?" Er is bovendien geen enkel systeem te ontdekken in de volgorde waarin de bijdragen zijn opgenomen.
3. Naast bijdragen van bekende auteurs op het terrein van verkiezingsonderzoek (o.a. A. Campbell, V. O. Key Jr.) zijn tal van artikelen opgenomen van schrijvers die nog niet eerder op dit gebied van zich hebben doen horen (b.v. de beide redacteuren).
4. Er is geen enkele bijdrage van Columbia University, dat door het werk van Lazarsfeld en Berelson toch een van de belangrijkste centra is voor ver-

kiezingsonderzoek. Dit is des te opvallender, omdat bijna op elke pagina de studies van Lazarsfeld en Berelson, *The People's Choice* en *Voting*, worden genoemd.

Wanneer men probeert zelf enige ordening in de bijdragen aan te brengen, kan men een globale indeling maken in vijf fundamentele artikelen, acht technische bijdragen en negen commentaren van psychologen, psychiaters, economen en van een hoogleraar in de Engelse letterkunde, wier bijdragen blijkbaar moeten waar maken, dat het boek is "an experiment in 'interdisciplinary' thinking". Tot de fundamentele artikelen kan men dan rekenen de studies van Peter H. Rossi (Four Landmarks in Voting Research) en van Talcott Parsons ('Voting' and the Equilibrium of the American Political System) en de meer beknopte van Eugene Burdick (Political Theory and the Voting Studies), Henri W. Riecken (Primary Groups and Political Party Choice) en R. Duncan Luce (Analyzing the Social Process Underlying Group Voting Patterns).

Rossi's openingsartikel lijkt mij de beste bijdrage van het gehele boek te zijn. Het is een 'study in the scope and method' van de verkiezingsonderzoeken aan de hand van vier voorbeelden: *Quantitative Methods in Politics* van Stuart A. Rice, *The People's Choice* van Paul F. Lazarsfeld, Bernard Berelson en Hazel Gaudet, *Voting* van Bernard Berelson, Paul Lazarsfeld en W. N. McPhee en *The Voter Decides* van A. Campbell, G. Gurin en W. E. Miller. Extra boeiend is deze bijdrage, doordat een aantal gegevens is verkregen in een (blijkbaar uiterst kritisch) vraagesprek met Lazarsfeld. Zo blijkt, dat Lazarsfeld en zijn medewerkers in 1940 het verkiezingsonderzoek bij gebrek aan een ander onderzoeksobject hebben ondernomen. "Despairing of obtaining financial support for a panel study of consumer preferences, Lazarsfeld hit upon the idea of studying the impact of a presidential campaign upon a panel of voters, who would be interviewed repeatedly during the course of the campaign. With this less commercial focus, financial support was obtained from the Rockefeller Foundation for a panel study of the 1940 presidential campaign. Later Time, Inc. was to contribute additional funds." (p. 15/16). Maar toen men eenmaal bezig was, bleek, dat men van geheel verkeerde veronderstellingen was uitgegaan bij de opzet van het onderzoek. Men liep vast bij de verwerking van de gegevens en een jaar lang werd zelfs de analyse van de resultaten stop gezet.

Eveneens speciale vermelding verdient het artikel van Talcott Parsons. Hij wil met behulp van de resultaten van *Voting* aantonen, hoe goed de conclusies uit het empirische verkiezingsonderzoek passen in zijn eigen theoretische model. Hij concentreert zich hiervoor in het bijzonder op het slothoofdstuk van *Voting*, waarin wordt gesproken over 'involvement and indifference', 'stability and flexibility', 'consensus and cleavage', 'progress and conservation' en 'individualism and collectivism'. Nu is het alleen jammer, dat de conclusies in dit hoofdstuk van *Voting* hoogstens als interessante speculaties kunnen worden beschouwd, aangezien zij vrijwel nimmer steunen op het feitenmateriaal dat elders in het boek is bijeengebracht. Voor het overige worden in Parsons artikel diverse bekende zaken opnieuw (en vrij ingewikkeld) geformuleerd; slechts in enkele gevallen blijkt hierdoor nieuw inzicht te worden verkregen. De technische artikelen handelen o.a. over meetproblemen in panel studies, de inhoud van massamedia; een aantal geeft ook nadere analyse van diverse onderzoeken. Van speciaal belang voor iedere sociaalwetenschappelijke onderzoeker is het artikel van Eleanor E. Maccoby en Ray Hyman over 'Measurement Problems in Panel Studies' waaruit blijkt tot welke misleidende conclusies meetfouten in panel studies aanleiding kunnen geven; het is een nadere uitwerking van het commentaar van Eleanor Maccoby 'Pitfalls in the Analysis of Panel Data', gepubliceerd in *American Journal of Sociology*, 1956. Het enige gemeenschappelijke in de 22 bijdragen is een zeker gevoel van on-

behagen over hetgeen tot nu toe is gepresteerd op het gebied van het verkiezingsonderzoek. Wanneer men zich echter eenmaal heeft verzoend met het ontbreken van enige lijn in het boek, kan men zich vervolgens, gelijk in een tijdschrift, tevreden stellen met lezing van verschillende los van elkaar staande artikelen, die de aandacht ten volle waard zijn.

H. DAUDT

LITERATUURTIPS

In "Caste, class, and deference in the research interview" (*American Journal of Sociology*, maart 1960) brengen Lenski en Leggett verslag uit van een enquête, waarin de ondervraagden in de loop van het vraaggesprek een tweetal volstrekt tegenstrijdige uitspraken voorgeschoteld kregen. Liefst 8 % van de ondervraagden was het niettemin met beide uitspraken eens! Naarmate het onderwijspeil lager is, neemt het percentage „ja-broers” toe, terwijl ook — genoten onderwijs constant — negers meer dan blanken instemmen met de elkaar uitsluitende uitspraken.

De auteurs concluderen, dat naarmate het rangverschil tussen geënquêteerde en enquêteur groter is, de geënquêteerde meer geneigd is om beleefdheidshalve „ja en amen” te zeggen.

Met behulp van een wiskundig model, zoals dit in de econometrie gebruikelijk is, heeft het C.B.S. een proces van sociale verandering, nl. de invloed van de televisie op het bezoek aan gemakkelijheidsinstellingen, geanalyseerd. Het onderzoek wijst uit, dat hoe groter per gebied de toename in televisiebezit is, des te sterker is de vermindering van het bioscoopbezoek (R is ca 0,60). Geschat wordt, dat de aanschaf van één televisietoestel minstens 12 bezoeken per jaar aan de bioscoop onttrekt. De methode en resultaten zijn verslagen in: „Heeft de televisie het bezoek aan gemakkelijheidsinstellingen beïnvloed?” (*C.B.S. Statistische en econometrische onderzoeken*, 1e kwartaal 1960). Een verbale samenvatting — voor de mathematisch-statistisch ongeschoolde lezer! — is te vinden in: *C.B.S. Bezoek aan gemakkelijheidsinstellingen en televisiebezit, nationaal en regionaal 1958, 1960.*

C. J. L.

AANKONDIGING: EEN NIEUW TIJDSCHRIFT

Thans is ook Europa een agrarisch sociologisch tijdschrift rijk, *Sociologia Ruralis*, een (voorlopig halfjaarlijks verschijnende?) uitgave van de Europese Vereniging voor Agrarische Sociologie.

Het eerste nummer (voorjaar 1960) bevat een inleiding van Prof. E. W. Hofstee, een overzicht van activiteiten op het gebied van de agrarische sociologie in Europa door H. Mendras, een artikel over normconflicten en het gedrag van cliënten van maatschappelijke zorg in Finland door F. Jyrkilä, een artikel van E. Abma over deelname aan kruisverenigingen in Nederland, een vergelijkende analyse van nederzettingen van de Engelsen L. S. Jay en G. P. Hirsch, een aantal boekbesprekingen en boeknotities, de ontwerp-statuten en een lijst van leden van de vereniging.

De bijdragen worden in het Frans, Engels of Duits gepubliceerd en gaan vergezeld van korte samenvattingen in alle drie de talen. Redacteur is de Engelsman G. P. Hirsch, bijgestaan door H. Mendras uit Parijs en F. Gerl uit Bonn. Het tijdschrift wordt uitgegeven door Van Gorcum in Assen. J. E. E.

NEDERLANDSE VERENIGING VOOR GERONTOLOGIE

Op zaterdag 5 november 1960 belegt de soc.-wetenschappelijke sectie van de Nederlandse Vereniging voor Gerontologie een vergadering te Utrecht in het Rusthuis „de Wartburg”, Leidseweg 138 te 14.30 uur.

Sprekens zullen:

1. Prof. Dr. C. S. Kruijt: *Zelfmoord onder bejaarden.*

2. Dr. G. A. Kooy: *Sociologische aspecten van de bejaardenproblematiek.*

Ook belangstellende niet-leden zijn van harte welkom.